

Jan Amos Komenský v časopisech prvorepublikových československých svobodných zednářů (1925–1938)

Ctirad Václav Pospíšil

DOI: 10.32725/cetv.2021.039

Abstrakt:

Cílem příspěvku je představit zajímavou součást tak zvaného druhého života J. A. Komenského, totiž poměr prvorepublikových československých svobodných zednářů k této postavě. Autor analyzuje výskyty jména moravského velikána v periodických *Svobodný zednář* a *Die drei Ringe*. Hlavním zájmem československých zednářů bylo prokazování vlivu idejí J. A. Komenského na vznik prvních zednářských konstitucí z roku 1723. Další tematickou linií spjatou s Komenským bylo kladení důrazu na náboženský rozměr zednářství. Vedle toho autor studie poukazuje na řadu osobností a zajímavostí, jako je např. problematika nalezení Komenského hrobu v Naardenu, identifikace jeho ostatků, vzrůstající úcta německy mluvících československých zednářů k postavě J. A. Komenského, jehož posledně zmínění nakonec definují jako *Anti-Führera*. Příspěvek se tak zároveň stává kaménkem v mozaice dějin poměru českého a německého etnika v Československu.

Klíčová slova: J. A. Komenský, svobodní zednáři, první československá republika, nacismus, Sudety

O svobodném zednářství koluje velmi mnoho „zaručených zpráv“, které kritický člověk musí na základě studia hodnotit nejenom jako „nové pověsti“ české, ale leckdy také jako difamace. **Bojovat proti pověrám a pomluvám určitě není nic, co by nespadlo do kompetence teologa.** Řečené platí obecně rovněž o dalších studiích s obdobným tematickým zaměřením, na něž si dovoluji v tomto kontextu upozornit.¹ Rmoutit by nás mělo především, vychází-li takové zlo z úst a z pera katolíků, protože nepravdy nebo polopravdy tohoto druhu poskvřňují štít církve, k níž máme tu čest náležet.²

1 Srov. např. Ctirad Václav POSPÍŠIL, Poměr T. G. Masaryka k regulérním svobodným zednářům, *Studia theologica* 1/2020, s. 197–227; Ctirad Václav POSPÍŠIL – Veronika ŘEHÁKOVÁ, Wolfgang Amadeus Mozart a čeští hudebníci v časopisu *Svobodný zednář* (1925–1938), *Theologická Revue* 2/2020, s. 177–192. Další podobně zaměřené studie jsou připraveny do tisku v prvním výše zmíněném periodiku.

2 Poctivost velí přiznat, že se objevují publikace, které na určitý až mytologický okultismus mezi zednáři ukazují. Srov. např. Max HEINDEL, *Svobodné zednářství a katolicismus*, Ostrava: Obec unitářů, 2017. Existuje řada odnoží zednářství. Ta, o níž nyní pojednáváme, se definuje jako regulérní zednářství, které je uznáváno londýnskou Velikou lóží. Reakce současných regulérních svobodných zednářů u nás na právě připomenutou knížku nejsou právě nejprívětivější, protože jim připadá, že jejich identita se tu komolí, ba vystavuje posměchu. Určitě tedy neplatí, že by všechny zednáře šlo definovat naprosto stejně. Není také možno vyloučit, že v některých směrech nebo lóžích se najdou jedinci nebo skupinky se zálibou v podobných báchorkách. Obvykle se rozlišuje chladné zednářství, které je racionální a podobné záležitosti odmítá, a horké zednářství, které si v naznačených záležitostech libuje. Jak uvidíme níže, periodika

Volba osoby **Jana Amose Segeše Komenského**³ nesouvisí jen s třístým padesátým výročím od jeho smrti, které jsme slavili 15. listopadu 2020, ale také s nepopiratelnou skutečností, že tento velikán byl rovněž teologem.⁴ Zdravý ekumenický duch nás vede k tomu, abychom všechno dobré, lidské, poctivé ba posvátné, co se nachází v dějinách našich ekumenických přátel, vnímali s radostí a vděkem, protože to patří do společné pokladnice českého křesťanství.

Důrazně podtrhuji, že tato studie zkoumá určitý úsek tak zvaného druhého života Jana Amose Komenského, konkrétně to, jak se k němu vztahovali českoslovenští zednáři českého a německého jazyka v období první republiky. Nejde tu tudíž primárně o zjišťování, zda určité teze objevující se v periodikách *Svobodný zednář* a *Die drei Ringe* odpovídají současnému stavu komeniologického bádání.⁵ Zároveň se tímto způsobem otevírá pomyslné okno do myšlenkového světa československých regulérních⁶ svobodných zednářů z doby první republiky, takže každý si o dané záležitosti bude moci udělat svou vlastní představu.

Stejnému tématu je věnována jedna velmi dobrá diplomová práce B. Kulihové,⁷ a proto je třeba ospravedlnit, proč tato studie vzniká a v čem se od zmíněného kvalifikačního elaborátu liší. Souhrnně lze říci, že autorka spisu, o němž je nyní řeč, se zaměřuje na zmapování zednářských publikací na dané téma, na jejich kategorizaci do určitých tematických skupin, přičemž ale opomíjí celou řadu velmi důležitých informací, které jsou k dispozici například v článcích uveřejněných

svobodných zednářů v prvorepublikovém Československu vypovídají téměř jednoznačně o chladném pojetí zednářství.

3 Tak zněl plný podpis moravského velikána. Jeho děd se jmenoval Jan Segeš a byl fojtem v Komni. Otec již přijal příjmení dle místa narození, jímž byla právě Komňa. Srov. Amedeo MOLNAR – Noemi REJCHERTOVÁ (eds.), *Komenský o sobě*, Praha: Odeon, 1987, s. 31a s. 335. Nebyl to tedy Jan Amos, kdo by si změnil příjmení. V roce 1614 moravský velikán dokončil studia v Heidelbergu, pak působil jako pedagog v Přerově. Ordinaci za bratrského duchovního obdržel v dubnu 1616. Rok předtím napsal spis o andělech, který se nedochoval. V roce 1618 byl jmenován duchovním správcem německy mluvící obce jednoty ve Fulneku. V roce 1624 vyšel výnos panovníka o vypovězení nekatolických duchovních z Čech a následně také z Moravy. Jeho hlavním sídlem bylo od roku 1628 polské Lešno, nicméně často cestoval po celé střední a západní Evropě. V Lešně byl J. A. Komenský snad roku 1634 ustanoven za konseniora a o dva roky později za 46. biskupa Jednoty bratrské. Někdy se ne zcela přesně tvrdí, že byl posledním biskupem tohoto křesťanského společenství. Od roku 1648 byl jediným biskupem, protože ostatní již nežili. Komenský byl posledním v řadě biskupů původní Jednoty bratrské. V roce 1727 vznikla v Ochranově díky zbožnému hraběti Mikuláši Ludvíkovi Zinzendorfovi obnovená Jednota. Prvního biskupa tohoto společenství ordinoval v roce 1735 Komenského vnuk Daniel Arnošt Jablonský z pozice biskupa polské větve Jednoty. Z hlediska našeho zájmu je důležitý Komenského pobyt v Londýně roku 1641. V roce 1656 Lešno vyplnili polští katoličtí sedláci a Komenskému shořela knihovna i rozpracovaná díla, poté pobýval hlavně v Amsterdamu. Dne 15. listopadu umírá v Amsterdamu a 22. listopadu je pochován v Naardenu. Uvážíme-li jeho pedagogické působení například ve Švédsku a jinde, jeho osobní život vyhnance, neúspěšného politického vyjednavče, jeho donkichotský boj o nápravu věcí lidských, jeho rodinný život protkaný ztrátami nejbližších, jeví se to vše jako jedna přebolestná tragédie. Jako by se celý život ve svých strážních a neúspěších připodobňoval ukřižovanému Kristu, s čímž pak souvisí také jeho nebyvalá posmrtná sláva. Jaký div, že vědec Komenský v posledních desetiletích svého pozemského putování obhajoval určitý typ evangelického eschatologického vizionářství.

4 Sluší se podotknout, že Komenský sám sebe považoval za teologa, i když se nesrovnával s žádným směrem tehdejší reformované teologie. Někteří nekatoličtí teologové také občas zpochybňovali jeho pravověří. Srov. Amedeo MOLNAR, Trýzeň úkolu změnit svět k lepšímu, in: *Komenský o sobě*, ed. Amedeo MOLNAR – Noemi REJCHERTOVÁ, Praha: Odeon, 1987, s. 7–23, zde s. 9. Hlavním zdrojem jeho rozhodování, což se týká také literární tvorby, bylo svědomí. Není pochyb o tom, že Komenský byl velmi zbožný muž horoucí modlitby. Srov. tamtéž, s. 15. O řečeném svědčí nejenom již zmíněný spis o andělech z roku 1615, ale také skutečnost, že v roce 1622 vytvořil pro svou první manželku Magdalénu spis *Přemýšlování o dokonalosti křesťanské*. Dlužno připomenout, že v roce 1659 hájil trojiční dogma a Kristovo božství (*De questione utrum Dominus Jesus propria virtute a mortuis resurrexit*). V témže roce vydal bratrský *Kancionál*. V roce 1661 sepsal katechismus pro německy mluvící fulneckou obec (*De uralte christliche Religion*) a vydal polemiku proti zastáncům socinianismu (*De irenoco irenicorum admonitio*). V roce 1662 vydal *Confessio aneb počet z víry* pro Jednotu bratrskou. Takových příkladů Komenského teologické tvorby by se pochopitelně dalo najít více. Možná je vhodné připomenout jeho spis o utrpení a oslavení Páně: Jan Amos KOMENSKÝ, *Jana Amosa Komenského Harmonie, aneb, Rozjímání o umučení, pohřbu i vzkříšení Pána našeho Ježíše Krista, sebraná ze všech čtyř evangelistů a v jistý pořádek uvedena*, Praha: Vincenc Paseka, 1864. Jeho velmi nepřívětivé výroky o katolické církvi jsou z hlediska dobové situace pochopitelné a neměly by být anachronicky přenášeny do současnosti.

5 Teologa určitě zaujmou přinejmenším dva tituly věnované myšlenkovému odkazu J. A. Komenského nebo pobělohorského exilu, k němuž moravský velikán patří: srov. Tomáš HAVELKA, *Skrytý tajemství Božích poklad: Biblické citace v českých spisech Jana Amose Komenského*, Praha: NLN, 2019; Vladimír URBÁNEK, *Eschatologie, vědění a politika: Příspěvek k dějinám myšlení pobělohorského exilu*, České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2008.

6 Výrazem „regulérní svobodní zednáři“ se míní ti, kteří jsou uznáni londýnskou Velikou lóží a dodržují příslušná pravidla. O ostatních četných uskupeních, která sebe sama označují jako zednářská, tato studie nepojednává.

7 Srov. Barbora KULIHOVÁ, *Jan Amos Komenský a svobodné zednářství*. Brno, 2009. Diplomová práce (Mgr.). Masarykova univerzita Brno. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Milan Fujda, Ph.D.

ve *Svobodném zednáři*. Nejde o kritiku, nýbrž pouze o vyjasnění odlišnosti mého přístupu, i když v některých detailech si dovolím údaje přítomné v práci B. Kulihové také poněkud upřesnit. Další podstatnou novostí této studie, a to i vzhledem k zmíněné diplomové práci, je rozšíření badatelského pole také na periodikum československých zednářů německého jazyka *Die drei Ringe*.

Představovat obě zdrojová periodika by zabralo velmi mnoho prostoru, a proto si dovolím konstatovat pouze to, že československé zednářství v jeho české a zároveň výrazně minoritní přidružené slovenské podobě a rovněž v jeho německé verzi organizačně vzniká po roce 1918.⁸ Každá ze dvou jazykových skupin, k nimž je třeba připočítat také maďarsky hovořící lóže, měla svou vlastní Velikou lóži, která zastřešovala ostatní organizační jednotky. V roce 1925 také spatřují světlo světa nikoli tajná, leč interní periodika vydávaná těmito Velikými lóžemi.⁹ Činnost obou zednářských uskupení v Československu bylo ukončeno rokem 1938, kdy také vyšla poslední čísla příslušných časopisů. Snahy o obnovu činnosti české větve po druhé světové válce narazilo na nepřekonatelné překážky, a proto bylo oficiální zednářství u nás uspáno až do roku 1990, kdy došlo k jeho obnovení. Po roce 1990 obrozené periodikum *Svobodný zednář* není v tomto článku předmětem našeho badatelského zájmu.

Snad se sluší podotknout, že regulérní svobodní zednáři rozhodně nebyli programově antikřesťanští ani antikatoličtí. Členství v lóži bylo pro evangelíky něčím, co se zásadně nedostávalo do rozporu s jejich křesťanskou a církevní identitou, u katolických zednářů to bylo poněkud svízelnější.¹⁰ Na tomto základě můžeme předběžně konstatovat, že zednáři, kteří horlivě připomínali J. A. Komenského, se rekrutovali zejména z evangelické církve a částečně také z Církve československé husitské.

Po prostudování mnoha historických materiálů si dovolím navrhnout, aby se poměr katolíků k regulérním svobodným zednářům pohyboval na rozmezí ekumenického a mezináboženského dialogu, což vylučuje jakékoli projevy nenávisti a nevraživosti. Zároveň by to také mělo vést zejména duchovní k nesměšování identit v podobě dvojí příslušnosti. Svobodné zednářství, věrné svým původním ideálům, se mi jeví nejen jako určitá humanitní a v jistém ohledu osvícenská společnost, ale také jako jakési nekonfesní bratrstvo, které v řadě ohledů připomíná laická sdružení v rámci různých církví.

Po těchto předběžných vyjasněních je třeba nastínit rozčlenění předkládané studie do jednotlivých oddílů. Je vcelku pochopitelné, že v první části se zaměřím na periodikum *Svobodný zednář*, zatímco v druhé na časopis *Die drei Ringe*. Podotýkám, že na příspěvky v obou zdrojových periodikách odkazují pomocí uvedení ročníku a příslušných stran v něm, což k identifikaci publikací zcela dostačuje.

8 Zájemce o podrobnější informace odkazují na: Jana ČECHUROVÁ, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, Praha: Nakladatelství Libri, 2002.

9 Dokladem této skutečnosti je například dostupnost digitalizované verze periodika *Svobodný zednář* v databázi České národní knihovny. Zednářské lóže nejsou tajnými spolky, protože jsou řádně registrované. Z bezpečnostních důvodů je nikoli absolutně, leč převážně zakryto členství jednotlivých osob.

10 „Ve všech lóžích bychom našli jedince, kteří byli sice organizováni v katolické církvi, ale jejich vztah k náboženství byl velmi vlažný, jako u většiny českých intelektuálů této doby. Něco jiného platí pro příslušníky protestantských církví, u nichž se zednářství a aktivní víra nijak nevylučovaly. České zednářství rozhodně nebylo militantně antikatolické, byla v něm řada matrikových katolíků, a pokud šlo o nějakou diskusi na adresu katolické církve, pak vždy jen jako obrana.“ ČECHUROVÁ, *Čeští svobodní zednáři...*, s. 166. K řečenému si dovolím dodat, že existovaly také osobnosti Církve československé husitské, jako například Antonín Hartl, kterým zednářství vůbec nebránilo v plném prožívání jejich konfesního křesťanství. Srov. POSPÍŠIL – ŘEHÁKOVÁ, Wolfgang Amadeus Mozart a čeští hudebníci ..., s. 177–192.

I. J. A. Komenský na stránkách *Svobodného zednáře*

V tomto oddílu budu postupovat po jednotlivých ročnících, případně několik z nich sdružím. Dlužno souhrnně předeslat, že zmínek o moravském velikanovi je většinou velmi mnoho, někdy až kolem sedmdesáti výskytů v ročníku. Mapovat vše by bylo nejenom únavné, ale také by to mohlo zamlžovat to, co má podstatnou vypovídací hodnotu. Z uvedeného důvodu se budu zaměřovat téměř výlučně na příspěvky a podnětné zprávy přímo věnované postavě J. A. Komenského a jeho významu pro československé svobodné zednáře, kteří pochopitelně projevovali svůj obdivný poměr ke světoznámému pedagogovi a humanistovi také v jiných publikacích, které nyní nejsou přímým předmětem našeho badatelského zájmu.¹¹ Dokumentační ráz nyní předkládaného příspěvku má sloužit tomu, aby si zájemce mohl na základě předloženého faktografického materiálu udělat odlišné hodnotící a interpretační závěry, než k jakým dospěl autor těchto řádků.

I. 1. *Svobodný zednár* 1925–1926–1927

První svazek periodika zahrnuje tři kalendářní roky, ovšem vzhledem ke kontinuitě číslování stran určitě není chybné mluvit o prvním ročníku. Pomineme-li celou řadu zmínek *Lóže J. A. Komenský*, která vznikla prakticky souběžně s *Lóží Národ*, narážíme na následující souvislejší texty.

První informuje o Komenském životě, o jeho smrti a místu pohřbu. Důraz je položen na pedagogiku, která má u Komenského jasně křesťanská východiska. Zajímavé je, že zde není ani zmínka o vlivu myšlenek J. A. Komenského na první pravidla zednářského života z dvacátých let osmnáctého století, což – jak uvidíme záhy – bude ve *Svobodném zednáři* téma více méně dominantní.¹²

Další příspěvek zapáleného komeniologa Rudolfa Jordána Vonky¹³ pojednává o dějinách zednářství. Autor ještě zastával dnes jednoznačně vyvrácený názor, že zednářství k nám přinesl Špork. Zajímavé je konstatování, podle něhož starší pojednání o dějinách *královského umění*, jak se někdy svobodní zednáři definují, o Komenském nehovoří. Otázku myšlenkových souvislostí mezi „Starými pravidly“¹⁴ a Komenského idejemi nastolil až v roce 1810 německý profesor Krause,¹⁵ což probudilo zájem zejména mezi německými a holandskými zednáři. **Je tudíž patrné, že až do prvního desetiletí předminulého století byl vliv J. A. Komenského na „Stará pravidla“ něčím neznámým!** Ve druhé části Vonka¹⁶ poukazuje na různé možné vazby mezi Komenským

11 Srov. např. František MAŠLÁŇ, *Komenský a svobodné zednářství*, Praha: Dědictví Komenského, 1921, 20 s.; František MAŠLÁŇ, *Dějiny svobodného zednářství v Čechách*, Praha: Fr. Mašláň, 1923, 48 s. (2. vyd. Praha: Kawana, 1993). Z velmi rozsáhlé publikační činnosti Rudolfa Jordána Vonky připomínám: rukopis plus faksimilie, uloženo v Národní knihovně ČR: Rudolf Jordán VONKA, *Dokumenty o Komenském*, místo vzniku spisu a ročení neuvedeno: R. J. Vonka; Rudolf Jordán VONKA, *Komenský a Naarden: Hrob Komenského v Nizozemí*, Praha: Dědictví Komenského, 1927, 140 s.; Rudolf Jordán VONKA, *Komenský a Masaryk*, Praha: R. J. Vonka, 1927, 15 s.; Rudolf Jordán VONKA, *Čerpá Anderson z díla Komenského?*, Praha: R. J. Vonka, 1931; Rudolf Jordán VONKA, *Běžec s pochodní. Myšlenky J. A. Komenského*, Praha: Pokrok, 1940, 63 s. Mezi zednáře patřil také významný komeniolog: Jan Václav NOVÁK, *Jan Amos Komenský: pracovník o budoucí dobro člověčenstva*, Praha: F. Topič, 1920; Jan Václav NOVÁK, *Jan Amos Komenský: jeho život a dílo*, Praha: Dědictví Komenského, 1920, 722 s.

12 Srov. J. T., Jan Amos Komenský, zakladatel lidové vzdělanosti, *Svobodný zednár* 1/1925–26–27, s. 10–16. „Cíl výchovy stanoví Komenský ve shodě s křesťanským předpokladem, že účelem lidského života jest posmrtná blaženost s Bohem.“ (viz s. 12) Autora se nepodařilo identifikovat.

13 Srov. Rudolf Jordán VONKA, Můstky ke Komenskému, *Svobodný zednár* 1/1925–26–27, s. 27–28, 51–53.

14 Krátce po založení první oficiální zednářské Veliké lóže v Londýně dne 24. června 1717 sepsal James Anderson *Book of Constitutions*, kterážto „Stará pravidla“ vyšla tiskem roku 1723. Srov. David STEVENSON, James Anderson: Man & Mason, *Heredom* 10/2002. Česká vydání: Rudolf Jordán VONKA (ed.), *Staré povinnosti svobodných zednářů 1723–1796*, Praha: František Richter, 1931. Další edice: Bratislava: CAD Press, 1993 a 2013.

15 Srov. Karl Christian Friedrich KRAUSE, *Die drei ältesten Kunsturkunden die Freimaurereibüderschaft*, Dresden: Arnoldi, 1810. Autor žil v letech 1781–1832, byl žákem Schellinga a Fichteho, působil jako docent v Jeně, zabýval se filosofií, matematikou, přírodními vědami a dějinami zednářství. V roce 1805 vstoupil do *Loge Archimedes zu den drei Reissbretern*. B. Kulihová uvádí nepravěně titul Krauseho díla; srov. KULIHOVÁ, *Jan Amos Komenský...*, s. 32, pozn. č. 3.

16 Rudolf Jordán Vonka se narodil 17. října 1877 v Křinci, zemřel roku 1964 v Praze. Po vzniku Československa pracoval jako vrchní

a rodícím se zednářstvím, jde zejména o humanismus, ale také o symboly, které se objevují v Komenského spisech. Snaha propojit moravského velikána sedmnáctého století se zednářstvím co nejtěsněji vyvolává otázku, zda často nebývá přání až příliš otcem myšlenky.

I. 2. Svobodný zednář 1927–28

V tomto ročníku se objevuje anotace na knihu: Rudolf Jordán VONKA, J. A. Komenský a Naarden, Praha: Dědictví Komenského, 1927, která je obsáhlou informací o dějinách pátrání po místu posledního odpočinku velkého učitele a humanisty až k vyvrcholení daného procesu identifikací tělesných ostatků moravského velikána.¹⁷

I. 3. Svobodný zednář 1929

V tomto ročníku nacházíme dva opravdu velmi zajímavé příspěvky Rudolfa Jordána Vonky, z nichž ten **první se týká nejenom strastiplné historie hledání hrobu a identifikace ostatků Jana A. Komenského, ale také jeho portrétu od velkého mistra Rembrandta Harmenszoon van Rijn.**¹⁸ Lze mít za to, že autor článku zde shrnuje obsah své monografie na totéž téma z roku 1927, o níž byla řeč výše.

Přesné datum úmrtí podle Vonky, konkrétně 15. listopadu 1670, známe z dopisů, které rozeslal Komenského syn Daniel, a také z nizozemské ročenky z roku 1671. Datování pohřbu na 22. listopadu 1690 v Naardenu, konkrétně v kostelíku valonské církve, která zde v dané době působila, je potvrzeno záznamy jmenovaného křesťanského společenství, jež byly objeveny v roce 1872. Ján Kollár ve svém spisu *Slávy dcera* projevoval znalost, že Komenského hrob je třeba hledat v Naardenu.¹⁹ František Palacký v prvním českém Komenského životopisu z roku 1829 rovněž uvádí Naarden jako místo posledního Komenského odpočinku.²⁰ V roce 1836 hledal ve jmenovaném holandském městě Komenského hrob Jan Erazim Vocel. Domníval se, že se bude nacházet v hlavním kostele, a proto nic nenalezl. Dlužno podotknout, že kostelík valonské církve byl v roce 1829 zrušen a jeho budova následně patřila k továrně a posléze ke kasárnám a byla využívána jako skladiště. Další a konečně úspěšné snahy ohledně určení Komenského hrobu podnikli roku 1871 pražští učitelé ze spolku Budeč.²¹ V Naardenu bylo dle dobových zápisů z roku 1670 o více než dvě stě let později zjištěno, že Komenský je uložen v hrobě číslo 8,²² kde byly následně při exhumaci po dalších téměř šedesáti letech nalezeny celkem tři mužské kostry. K určení těla došlo v roce 1927,

odborový rada ministerstva zahraničních věcí v Praze. Roky 1920–1925 Vonka strávil v Nizozemí, kde pracoval na československém vyslanectví jako tajemník tiskové služby, takže pravděpodobně sehrál určitou roli v otázkách spjatých s Komenského hrobem, jak uvidíme záhy. Vonka ovládal angličtinu, francouzštinu, němčinu, holandštinu, velmi zdatně pracoval se slovanskými jazyky a mimoto také s lotyštinou, v roce 1950 dokonce vydal slovník lotyšsko-český a poté i česko-lotyšský. Pro doplnění můžeme ještě dodat, že kromě prací o Komenském a Masarykovi editoval pestrou řádku historicky orientovaných děl: *Mírová myšlenka a smysl českých dějin* (1929); *Z čeho přýští smysl dějin* (1931); *Pět set let od Lipan* (1934); *Probouzení demokracie* (1934); *Z třicetileté války; Žižkův dub na Chotuci* (1932); *Nalezená sestra: balada z třicetileté války* (1932–1933). 16. září 1932 dokončil svůj rozsáhlý román *Petr Bruegel*. Srov. © LITERÁRNÍ ARCHIV PAMÁTNÍKU NÁRODNÍHO PÍSEMNICTVÍ, *Vonka Rudolf Jordán*, dostupné na: <http://www.badatelna.eu/fond/5342/uvod/>, konzultováno dne 18. prosince 2020. V titulu článku je na dané adrese jméno „Jordán“, ovšem vzhledem k tomu, jak se autor sám podepisoval, je přesnější používat verzi „Jordán“.

17 Srov. Svobodný zednář 2/1927–28, s. 13. Autor neuveden.

18 Srov. Rudolf Jordán VONKA, *Ostatky Komenského, Svobodný zednář 2/1929*, s. 44–47. Snad se sluší podotknout, že publikace Barbory Kulihové *Jan Amos Komenský a svobodné zednářství* o obsahu tohoto nesmírně zajímavého článku detailněji neinformuje.

19 Srov. Ján KOLLÁR, *Slávy dcera: jubilejní vydání s úvodem „Sto let Slávy dcery“*, Praha: Alois Wiesner, 1927, zněly 208–211.

20 Srov. František PALACKÝ, *Život Jana Amose Komenského*, Praha: Adolf Synek, 1929.

21 Srov. ANONYM, *Ruch o Komenském v Nizozemsku, Posel z Budče: týdeník vychovatelský pro učitelstvo národních škol v Čechách, na Moravě, v Slezsku a na Slovensku* 42/1871, s. 354; ANONYM, *Hrob Komenského v Naardenu, Posel z Budče: týdeník vychovatelský pro učitelstvo národních škol v Čechách, na Moravě, v Slezsku a na Slovensku* 46/1871, s. 391.

22 Srov. R. J. VONKA, *Ostatky Komenského, Svobodný zednář 2/1929*, s. 44.

mimo jiné za účasti věhlasného českého antropologa profesora Jindřicha Matiegky,²³ dalších odborných kapacit a podle dikce prezentovaného článku rovněž za přítomnosti autora R. J. Vonky. Jelikož Komenský měl být první pohřbený, dalo se usuzovat na to, že jeho tělo bude nejhloběji. Další indicií byla známá skutečnost, že Komenský v posledních letech svého života velmi trpěl revmatismem kloubů a obratlů, což se projevuje deformacemi kostí. Na základě daných předpokladů byly identifikovány jeho ostatky.²⁴ Mimo jiné se dozvídáme, že Komenský měl být 168–170 cm vysoký.²⁵ **Osobně se domnívám, že dnešní stav vědy před námi otevírá možnost potvrzení správnosti závěrů tehdejších odborníků na základě genetických testů srovnáním příslušného materiálu s žijícími potomky J. A. Komenského.**

Následuje krátký soupis známých vyobrazení Komenského z doby jeho života, mezi nimiž figuruje také Rembrandtův portrét starce, který je od roku 1922 vystaven ve florentské Galerii Uffizi. R. J. Vonka již v roce 1929 hovořil o dané záležitosti jako o nanejvýš pravděpodobné.²⁶ Sluší se upozornit na skutečnost, že dne 6. dubna 2006 proběhla českým tiskem²⁷ jako velkopá novinka zpráva, že profesor dějin umění Ernst van de Wetering identifikoval Rembrandtem portrétovaného starce z roku 1655 jako Jana Amose Komenského. Jako hypotéza se dané určení portrétovaného starce objevilo již v roce 1914 a publikoval ho v roce 1915 český historik Karel Chytil.

Druhá studie **hovoří o potenciálním vlivu Komenského idejí na Jamese Andersona a jeho tak zvaná „Stará pravidla“.**²⁸ Již víme, že první, kdo tuto otázku nastolil, byl prof. Krause z Jeny v roce 1810. Anderson měl čerpat inspiraci z Komenského spisu *Panegersia*.²⁹ Další odborník, který dospěl k týmž závěrům, byl doktor filosofie Ludwig Keller³⁰ roku 1906.³¹ Doktor Keller založil v roce 1892 nezednářskou společnost Comenius-Gesellschaft, k níž posléze přistoupila řada odborníků z různých zednářských lóží. V českém prostředí tezi ohledně vlivu Komenského spisů na Andersonovy konstituce přijímali v člancích *Časopisu českého museum* Karel Boleslav Štorch (1812–1868) a František Jan Zoubek.³²

23 Srov. Jindřich MATIEGKA, *J. A. Komenského hrob a československé školství v zahraničí*, Praha: Spolek Komenský, 1935. Profesor Matiegka (1862–1941) vystudoval lékařskou fakultu. V roce 1897 se habilitoval v oboru fyzické antropologie. V letech 1929–30 byl rektorem Univerzity Karlovy. Známe jsou jeho studie o kosterních ostatcích význačných postav českých dějin. Srov. Ctirad V. POSPÍŠIL, *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost. Česká katolická teologie 1850–1950 a výzvy přírodních věd v širším světovém kontextu*, Praha: Karolinum, 2017, s. 234. Mimo jiné zkoumal také ostatky lebky nalezené v Čáslavi, které mnozí přisuzují Janu Žižkovi, na což opravdoví odborníci nahlíží spíše skepticky. Srov. Ctirad V. POSPÍŠIL, *Úvod do husovských dilemat: historie a teologie*, Praha: Karolinum, 2020, s. 96–97.

24 Srov. Rudolf J. VONKA, *Ostatky Komenského, Svobodný zednár 2/1929*, s. 45.

25 Srov. tamtéž, s. 46.

26 Srov. tamtéž, s. 47.

27 Srov. např. *Právo; iDnes* z příslušného dne.

28 Srov. Rudolf J. VONKA, *Čerpá Anderson z díla Komenského?*, *Svobodný zednár 3/1929*, s. 51–55.

29 *Panegersia – Kniha o všeobecném probouzení*. Jedná se o první díl velmi rozsáhlého Komenského spisu *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica ad genus humanum, ante alios vero ad eruditos, religiosos, potentes Europae – Obecná porada o nápravě věcí lidských. Lidskému pokolení, předně však evropským vzdělcům, duchovním a mocným v Evropě*. Připomenuté dílo vznikalo v letech 1645–1670, tedy až do samého závěru Komenského života. Edice: Jan Amos COMENIUS, *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica*, 1. vyd., Praha: Academia, 1966. Český překlad: Jan Amos KOMENSKÝ, *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, 1. vyd., Praha: Svoboda, 1992. 3 svazky (565 s.; 501 s.; 595 s.). Rukopis celého znění *Obecné porady* byl objeven až ve čtyřicátých letech minulého století. První část *Panegersia* byla ovšem editována ještě za Komenského života: *Panegersia a Panaugia*, Amsterdam, 1662–1664. Další vydání například: *Panegersia*, Halle, 1702.

30 Žil v letech 1849–1918. Pracoval jako archivář v Münsteru a poté Berlíně. V roce 1897 se stal členem *Loge zur Eintracht und Standhaftigkeit* v Kasselu a v roce 1899 afiliován do *Loge Urania zur Unsterblichkeit* v Berlíně. V roce 1892 měl být u založení v Německu vzniklé mezinárodní společnosti *Comenius-Gesellschaft*.

31 Srov. Ludwig KELLER, *Die Schriften des Comenius und das Konstitutionbuch*. Nach der Forschung Karl Christian Friedrich Krauses, *Monatshefte der Comenius-Gesellschaft 3/1906*, Berlin: Weidmannsche Buchhandlung. Je poněkud s podivem, že R. J. Vonka neuvádí další významnou knihu na dané téma ze stejného roku: srov. Wilhelm BEGEMANN, *Comenius und die Freimaurer*, Berlin: Siegfried Mittler und Sohn, 1906, přetisk 2012 v nakladatelství Books and Demand.

32 Odkazy převzaty od J. R. Vonky, některé detaily bylo nutno upřesnit: srov. Karel Boleslav ŠTORCH, *Komenského Panegersie, Časopis českého museum*, 1851, s. 162–188; František Jan ZOUBEK, *Komenského křesťanská akademie světová, královská společnost v Londýně, masonové, Časopis českého museum*, 1883, s. 77–107.

Rudolf Jordán Vonka poté obhajuje Krauseho odůvodnění vlivu Komenského idejí na „Stará pravidla“, k čemuž připojuje soupis anglických vydání Komenského spisů, pročež podle něj rozhodně nelze plně vyloučit možnost, že by tyto knihy zakladatelé zednářství znali.

Pokud jde o diskusi ohledně Komenského vlivu na vznik „Starých pravidel“,³³ sluší se připomenout také článek Josefa Volfa, který informuje o dopisu J. Grégra z roku 1883, v němž český politik volá po prozkoumání skutečnosti, zda je Komenský opravdu zakladatelem zednářů. Grégr se odvolává na jakousi holandskou monografii z roku 1871, kde se příslušné tvrzení objevuje. K tomu si dovolíme kriticky poznamenat, že Komenský opravdu nemohl být zakladatelem zednářství, když zemřel bezmála čtyřicet sedm let před svátkem Jana Křtitele, patrona zednářů, 24. červnem 1717, kdy byla ustavena Veliká lóže v Londýně.³⁴

I. 4. Svobodný zednář 1930

První informace je technického rázu, protože se týká změny v osobě šéfredaktora, jímž se stal zapálený komeniolog Rudolf Jordán Vonka. Uvádět každý výskyt jména J. A. Komenského³⁵ v tomto ročníku by rozhodně nepřispělo k přehlednosti, a proto se zaměříme pouze na články a zprávy³⁶ specificky věnované postavě, dílu a významu moravského polyhistora. Zajímavá je zpráva o studii věnované Komenského kontaktům s anglickým parlamentem v letech 1640–41 za jeho pobytu v Anglii, kdy také vznikl jeho spis *Via lucis*, v němž se objevuje návrh založení kolegia osvícených.³⁷ Ve zmíněném úmyslu zednáři spatřují předzvěst vzniku jejich vlastní organizace. Třetí příspěvek je krátké hodnocení názorů českých příslušníků Rotary klubu, kteří se snažili odvozovat vlastní humanitní zaměření od J. A. Komenského. Prokazovat, že zakladatel hnutí P. Harris, advokát z Chicaga, čerpal v roce 1905 vědomě z Komenského, by bylo podle autora zprávy více než problematičné,³⁸ s čímž bude plně zajedno i dnešní odborník.

I. 5. Svobodný zednář 1931

Opět platí, že zmínky jména moravského velikána je v různých souvislostech velmi mnoho, nás budou zajímat pouze dvě zprávy. První hovoří o holandském výboru k uctění památky J. A. Komenského a o aktivní podpoře zmíněného grémia ze strany holandských zednářů. Dále se zde dozvídáme, že při konferenci v Haagu doktor Beneš navštívil místo posledního odpočinku velkého učitele. Za zmínku stojí také informace, že holandská vláda darovala část bývalého kostela valonské církve Československu a že naše vláda zde chce zbudovat Komenského mauzoleum.³⁹ Další zpráva pojednává o cestě českých zednářů L. Schwartz a R. J. Vonky do Paříže, kde

33 Srov. Josef VOLF, Dr. Julius Grégr a zednáři, *Svobodný zednář* 3/1939, s. 43–44.

34 Přestože o dějinách svobodného zednářství na celosvětové úrovni je u nás k dispozici řada publikací převážně informativní povahy, zdá se být vhodné upozornit na v určitých ohledech zajímavou bakalářskou práci: Kateřina ROUTKOVÁ, *Svobodné zednářství v průběhu dějin*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Katolická teologická fakulta. Ústav dějin křesťanského umění. Vedoucí práce prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

35 Srov. např. AUTOR NEUVEDEN, Jan Amos Komenský, *Svobodný zednář* 4/1930, s. 123–124 se vůbec netýká osobnosti českého myslitele sedmnáctého století, ale pouze činnosti *Lóže J. A. Komenského*.

36 Jako příklad lze uvést recenzi: R. J. VONKA, Eugen Lennhoff, *Die Freimaurerei*, 1. ed., Vídeň: Amalthea-Verlag, 1929, *Svobodný zednář* 4/1930, s. 8–11. Vonka kritizuje nepřesnosti stran údajů o Komenském a také autorovu neznalost českého zednářství.

37 Srov. AUTOR NEUVEDEN (R. J. Vonka?), Komenský a anglický parlament, *Svobodný zednář* 4/1930, s. 80. Zpráva o studii Dr. Otokara Odložilíka ohledně Komenského kontaktů s anglickým parlamentem. Komenský měl v úmyslu založení společnosti osvícenců, což se projevuje v té době vzniklým díle *Cesta světla*. K tomuto spisu a Komenského pobytu v Anglii viz Miroslav SOMR, Komenského etické vize, *Littera Scripta* 1/2011, s. 79–89, zde s. 86.

38 Srov. AUTOR NEUVEDEN (R. J. Vonka?), Rotary a Komenský, *Svobodný zednář* 4/1930, s. 106–108.

39 Srov. AUTOR NEUVEDEN – zpráva, Nizozemská vláda o uctění památky Jana Amose Komenského, *Svobodný zednář* 5/1931, s. 13–14.

převzali tituly čestných mistrů *Lóže Shakespeare* v Paříži. Při této příležitosti Vonka přednesl řeč o Komenském a jeho významu pro vznik zednářství. Jedná se o doklad snah československých zednářů popularizovat ideu sepětí zednářství s moravským velikánem v zahraničí.⁴⁰

I. 6. Svobodný zednář 1932

Obdobně jako u předchozích ročníků opomíjíme řadu zmínek jména Komenský, které sice dokumentují vztah československých zednářů k němu, ale na obecnější rovině pro nás nemají velkou vypovídací hodnotu. Jako příklad uvádíme článek „Učitel – zednář“, kde je moravský velikán zmiňován a citován, především se poukazuje na shodu jeho myšlenek s povinnostmi zednáře, a to zejména ve vztahu k mladším bratrům.⁴¹ Za zmínku stojí recenze zednářského lexikonu z roku 1932, který se mimochodem přetiskuje dodnes (2006), takže pravděpodobně není tak nekvalitní, jak by se mohlo zdát z kritické reakce na některá hesla ve *Svobodném zednáři*.⁴² V redakční zprávě „Naarden“ se dozvídáme o **Komenského pomnících v tomto městě, které byly vztyčeny v letech 1892 a 1920,**⁴³ **což bylo tři sta let od jeho narození a dvě stě padesát let od jeho skonu.**

V poměrně rozsáhlém **příspěvku věnovaném zbožnosti vůdčích zednářských osobností je celá jedna stránka věnována J. A. Komenskému.**⁴⁴ **Důrazně se připomíná, že tento velký myslitel byl ryzí křesťan,** že jeho humanitní zásady mají své kořeny ve víře a že východiskem jeho smýšlení byl Bůh. Snad se sluší ocitovat alespoň následující slova:

„V ústavě anglických svobodných zednářů jsou tyto věty Komenského: ‚Jednota a na ní se zakládající sjednocení jest obrazem Boha; neboť Bůh jest bytost jedna a přece jest všechno, jest všechno a přece jest jedno‘ (*Panegesia*). - ‚Bůh, jenž jest jeden, chce, aby v něm všechno bylo jedno‘ (*Atrium rerum et linguarum*). Dále: ‚Jest litovati, že se neshodujeme ve věci nejdůležitější: v uctívání jednoho původce všech věcí‘ (*Janua linguarum reserata*).“⁴⁵

Jak vidno, J. A. Komenský nebyl pro československé zednáře pouze někým, na koho můžeme být coby národ opravdu hrdi, ale také příkladem autentické křesťanské zbožnosti. Sluší se připomenout, že tento téměř oficiální postoj nebyl všem tehdejšími svobodnými zednáři v naší zemi zcela po chuti.⁴⁶ Připomínání Komenského a navazování na jeho ideály vnášelo do hry také to, co bychom mohli definovat jako křesťanské východisko ideálu *královského umění*. Lze konstatovat, že rozrůzněnost názorů na původní křesťanskost osvícenského typu v dnešním zednářství přetrvává.

I. 7. Svobodný zednář 1933

V průběhu tohoto ročníku došlo ke změně hlavního redaktora, o čemž svědčí údaj v tiráži: „Redigovali: R. J. Vonka (č. 1-6) a A. Hartl (č. 7-10).“⁴⁷ S touto změnou mimo jiné souvisí, že od

40 Srov. AUTOR NEUVEDEN, Setkání československých a francouzských zednářů, *Svobodný zednář* 5/1931, s. 61–62.

41 Srov. B. HNÁTEK, Učitel – zednář, *Svobodný zednář* 6/1932, s. 110–111.

42 Srov. AUTOR NEUVEDEN (R. J. Vonka?), Recenze Lennhoff-Posner, *Internationale Freimaurer-Lexikon*, Wien: Amalthea Verlag, 1932, s. 121–122. Recenzent vytýká autorům lexikonu řadu nepřesností i hesle *J. A. Komenský* a také velké nedostatky ve znalosti československého zednářství. Uvedené hodnocení navazuje na dřívější Vonkovu reakci na dřívější vydání díla, srov. pozn. č. 36.

43 Srov. AUTOR NEUVEDEN, Naarden, *Svobodný zednář* 6/1932, s. 124.

44 Srov. F. D., Zbožnost vůdčích zednářských osobností, *Svobodný zednář* 6/1932, s. 135–137; s. 169–171.

45 Srov. tamtéž, s. 137.

46 Svědectví R. J. Vony: „Pracoval jsem v Komenském rád, představoval sem si ovšem, že té práce k poznání vedoucí, bude více. Když jsem objevil, že vycházíme z Komenského, někteří starší bratři se domnívali, že jde o mou mánii, a konečně se i ohrazovali, abych nevnašel náboženské prvky do díla, zejména protestantské, abych nechal stranou... Bratr Volf se mnou souhlasil a trnul, že kolikrát měl dílo Komenského v rukou, že mu ušlo, nač jsem přišel já. Dobře jsme vycházeli.“ ČECHUROVÁ, *Čeští svobodní zednáři...*, s. 178.

47 Srov. AUTOR NEUVEDEN, Zednářské dílo br. R. J. Vony, *Svobodný zednář* 7/1933, s. 107–109: „Redaktor »Svobodného zednáře«,

příslušného data se již v periodiku neobjevují další Vonkovy příspěvky, a to nejen o Komenském, ale ani o jiných tématech. Je známo, že J. R. Vonka tuto změnu na postu šéfredaktora zpracovával ne právě snadno.

Opravdu zajímavý je článek Josefa Ulricha o myšlenkovém ovzduší zrodu zednářství, v němž nacházíme toto svým způsobem vyznání:

„Bylo už řečeno, že jedním z duchovních otců zednářství byl Komenský, a ten byl přísně věřící. Tvůrcem zednářské Konstituce byl pak kněz Anderson. Staré povinnosti zednářské a Konstituce zednářská rozhodně odmítají každý hrubý ateismus. Většina zednářů kladla a klade dosud na svůj stůl bibli – knihu knih – jako zevní výraz svého deismu.“⁴⁸

Určitě stojíme před příspěvkem, jehož **autor prostřednictvím historických údajů o Komenském jako věřícím a Andersonovi jako duchovním anglikánské církve usiluje o to, aby si české zednářství uchovalo svébytný náboženský ráz** s výraznými kořeny v osvícenském typu biblismu, o čemž svědčí použití slova deismus. Autor na téže stránce podotýká, že francouzské zednářství je tolerantnější a připouští jak Bibli, tak ateismus. Mimochodem, je známo, že právě tato odchylka byla v roce 1877 příčinou schizmatu mezi anglickou a francouzskou větví zednářství.⁴⁹

Teolog si nevyhnutelně položí otázku: Je striktní deismus, v zásadě aristotelovského typu, který by limitoval Stavitele světa na pouhý první stvořitelický impulz, slučitelný s pravidelnou lekturou Bible, která je evidentně teistická? Podle mého soudu nikoli. Proklamovaný deismus zde představuje výraz skupinové identity, inklinaci k racionálnímu, ve skutečnosti velmi umírněnému teismu, jenž je skeptický například vůči velkým vyprávěním o zázracích ve Starém i Novém zákoně, nicméně nemůže zcela vylučovat přinejmenším působnost Hospodina v srdci člověka.

Za zmínku stojí ještě čtyři příspěvky. Prvním je recenze na anglickou monografii, která podrobně mapuje Komenského pobyt v Anglii a zejména v Londýně v letech 1641–1642.⁵⁰ Druhý přináší úryvek z díla Ernsta Denise, v němž se tento v Čechách velmi ctěný francouzský historik hlásí k názoru, že Komenského ideje inspirovaly J. Andersona při sepisování starých zednářských pravidel.⁵¹ Třetí sumarizuje zednářské a potažmo komeniologické dílo J. R. Vonky.⁵² Poslední je z pera Josefa Volfa a pojednává o vratislavské *Lóži Comenius zur den drei Säulen*, která měla vzniknout u příležitosti třístého výročí Komenského narození⁵³ a je spjata se zrodem slavné vědecké společnosti *Comenius-Gesellschaft*. Zmíněná lóže mimo jiné od počátku odvážně přijímala také členy židovské národnosti, což mnozí v německých zednářských kruzích nesli dosti úkorně.⁵⁴

I. 8. Svobodný zednář 1934

V tomto ročníku určitě stojí za zmínku přetisk nám již známého článku Karla Boleslava Štorcha o Komenském, jehož autor se hlásí ke Krauseho tvrzení, podle něhož Anderson čerpal při sepiso-

br. Rudolf J. Vonka, vzdal se řízení prvního a zatím jediného českého zednářského časopisu, který vedl po tři a půl roku.“

48 Josef ULRICH, Myšlenkové ovzduší, v němž se zrodilo svobodné zednářství, *Svobodný zednář* 7/1933, s. 41–42, zde s. 42.

49 Srov. Michael BOROVIČKA, *Dějiny zednářských lóží. Spiklenci proti světu, nebo dobrodinci lidstva*, Praha: Ottovo nakladatelství, 2003, s. 187.

50 Mr. Robert Fitzgibbon YOUNG, *Comenius in England*, Londýn: Humphrey Milford, 1932. Věnování zní: „Thomae Garrigue Masaryk Moraviae Decor, Patriae Patri Pansopho.“ Autor Mr. Young je člen Učené společnosti v Praze. Sebral, pokud bylo možno shromáždit, doklady o pobytu Komenského v Londýně (od podzimu 1641 do letnic 1642). Zkoumá také vliv Komenského na založení Královské učené společnosti v Londýně, jež vznikla 15. června 1662. AUTOR NEUVEDEN, Recenze: *Comenius in England*, *Svobodný zednář* 7/1933, s. 46.

51 Srov. AUTOR NEUVEDEN, úryvky z díla E. Denis, *Čechy po Bílé hoře I*, s. 426, *Svobodný zednář* 7/1933, s. 81.

52 Srov. AUTOR NEUVEDEN (redakce), Zednářské dílo bratra Vonky, *Svobodný zednář* 7/1933, s. 107–109.

53 Jiný údaj ohledně vzniku dané lóže je 1910, jak uvidíme níže.

54 Srov. Josef VOLF, *Lóže Comenius zur den drei Säulen* ve Vratislavi, *Svobodný zednář* 7/1933, s. 132–134.

vání „Starých pravidel“ z Komenského.⁵⁵ Další příspěvek je opět přetisk článku, tentokrát z roku 1892, od Jaromíra Hanela.⁵⁶ Redakční poznámka k článku se nachází na straně 65 téhož ročníku. Dozvídáme se zde, že autor článku byl v té době českým zednářem⁵⁷ a že rakouské školy zakázaly studentům účast na oslavách třístého výročí Komenského narození. Třetím textem, který připomenu, je redakční zpráva o přednášce J. B. Vonky v Paříži o významu Komenského pro zednářství a o pozitivním ohlasu jeho vystoupení.⁵⁸ Vedle šíření povědomí o Komenského významu vzhledem ke vzniku prvních zednářských konstitucí je patrné, že regulérní svobodní zednáři sice byli v jednotě s Londýnem, to jim však nebránilo v kontaktech s francouzskou větví zednářství. Upřímně řečeno, kdo zná zahraničně politickou orientaci první republiky, ten se tomu podívat určitě nebude. Mimochodem, původní orientace české *Lóže Jan Amos Komenský* bylo na francouzský *Grand Orient*, zatímco souběžně vzniknuvší *Lóže Národ* byla přes italské bratry napojena na Londýn. Po sjednocení obou českých větví zednářství převládla londýnská obediencia.

I. 9. Svobodný zednář 1935 a 1936

V obou ročnících se pochopitelně nachází mnoho celebrativních zmínek o velkém českém mysliteli, nicméně nenarazil jsem na žádný pozoruhodný příspěvek.

I. 10. Svobodný zednář 1937 a 1938

Pokud jde o zmínky o J. A. Komenském, platí v těchto dvou posledních ročnících prvorepublikové série ročníků *Svobodného zednáře* totéž co u předchozích dvou. Jedinou skutečnou zajímavostí je **zpráva o otevření Komenského mauzolea v naardenském kostelíku valonské církve**, která zde působila do roku 1829.⁵⁹ Jsme poměrně podrobně informováni, že této slavnosti se zúčastnila společná delegace 28 československých svobodných zednářů českého i německého jazyka. V roce 1929 dala holandská vláda místo Komenského posledního odpočinku k dispozici československé vládě, aby zde mohlo být vše uvedeno do důstojného stavu, kteréžto úsilí bylo dovršeno v roce 1937, kdy 8. května došlo ke slavnostnímu otevření mauzolea.

Nyní si dovoluji jít nad rámec periodika *Svobodný zednář* a upozornit na edici proslovu Velmistra, profesora Karlovy univerzity, Karla Weignera⁶⁰ ze dne otevření Komenského mauzolea

55 Srov. Karel Boleslav ŠTORCH, Komenský a Massoni. Přetisk části článku z roku 1851 z Časopisu Českého Musea, *Svobodný zednář* 8/1934, s. 10–13. Autoři uvádějí titul periodika nesprávně, nicméně v titulu příspěvku je nutno ponechat i chybu.

56 Srov. Jaromír HANEL, Jan Amos Komenský, k 28. březnu 1892, *Svobodný zednář* 8/1934, s. 48–50. Přetisk článku bez uvedení zdroje.

57 V rakouských zemích v té době ale existence oficiálních zednářských struktur nebyla možná. Hanelovo členství v tehdejším spoleku *Harmonie* lze sice hodnotit jako zednářství, nicméně ne jako zcela oficiální. „V roce 1801 vyšlo navíc císařské nařízení, kterým se zakazovalo členství v tajných společnostech pro muže pracující ve státních službách... Toto datum můžeme považovat za zásadní mezník, který přerušil zednářskou tradici a kontinuitu v Rakousku i v Čechách na dlouhá desetiletí.“ ČECHUROVÁ, *Čeští svobodní zednáři...*, s. 49.

58 Srov. AUTOR NEUVEDEN, Francouzské uznání komeniologické práce br. Vonky, *Svobodný zednář* 8/1934, s. 209. Pisatelem určitě není J. R. Vonka.

59 Srov. Otto SEYDEL, Pouť do Nizozemí (8. května 1937), *Svobodný zednář* 11/1937, s. 53–61.

60 Srov. JIŘÍ SYLLABA, *Karel Weigner 1874–1937*, Praha: Nákladem vlastním, 1938. Jedná se evidentně o široce pojatý nekrolog. K. Weigner se narodil 10. dubna 1874 v Batelově, číslo popisné 262, zemřel 20. listopadu 1937 v Praze. Pracoval na Anatomickém ústavu Lékařské fakulty UK v Praze. Dosáhl profesury a byl vynikajícím českým anatomem, zastával také řadu akademických funkcí. Byl významným činovníkem Sokola. Studoval anatomické odlišnosti jednotlivých lidských plemen a zároveň se ostře stavěl proti jakékoli formě rasismu. Kromě řady odborných publikací z oblasti anatomie projevoval zájem také o vznik člověka. Srov. Karel WEIGNER, *Pokroky v řešení problému původu člověka*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909. Pokřtěn byl dne 11. dubna 1874 v katolické farnosti Batelov u Jihlavy jako Karel Julius Weigner. Udělovatelem svátosti byl místní kaplan – farní kooperátor. Otec se jmenoval Karel Weigner, matka Juliána Weignerová. Dle zápisu ze dne 9. února 1921, hejtmanský Královské Vinohrady, vystoupil z katolické církve a byl zapsán jako osoba bez vyznání. Nezapomínejme, že pro statisíce lidí v Československu to tehdy byl výraz rozchodu s Rakousko-Uherskou monarchií, takže to sice mohlo, ale také nemuselo mít spojitost s jeho zednářstvím. Srov. MZA, fond E 67 Sbírka matrik, sign. 6192 – *Matrika narozených a pokřtěných Batelov 1871–1905*, s. 55/dig. 28. Ač bez vyznání,

dne 8. května 1937. Zmíněná řeč byla pronesena v holandské lóži *Loge Royal Union* v Haagu. S narůstajícími hrozbami ze strany nacistického Německa, které se bezprostředně týkaly Československa a rovněž, byť ne v tak blízkém časovém horizontu také Holandska, určitě souvisí pozoruhodné Weignerovo vyznání:

„Nejvýše se však [Komenský] povznesl nad lidskou bídu svým slavným proroctvím: ‚Věřím i já Bohu, že po přejití vichřic hněvu vláda věcí tvých se k tobě zase navrátí, ó, lide český.‘ Je-li tento činorodý optimismus J. A. Komenského výrazem jeho hluboké víry v Boha, obrňujeme se my, českoslovenští zednáři, tímto optimismem pro všechny zápasy.“⁶¹

Jak vidno, Komenského odkaz je nyní vnímán především jako znamení naděje v nadcházejícím nelehkém boji za svobodu; naděje, jejíž poslední kořen se nachází v samotném Bohu.

II. J. A Komenský na stránkách periodika *Die drei Ringe*

Sluší se velmi stručně předestlat, že vztahy mezi českými svobodnými zednáři na jedné straně a samostatně organizovanými německými svobodnými zednáři v Československu na straně druhé byly až do roku 1925 velmi chladné. Poté následovalo období sbližování⁶² zejména v Praze, kde obě zednářské rodiny existovaly v těsné blízkosti. Po velkolepých oslavách Masarykových osmdesátin v březnu 1930, jichž se zúčastnila obě zmíněná zednářská uskupení v naší vlasti společně, nastalo období stále těsnější spolupráce, na což měl vliv také nástup nacismu v tehdejší Německu. V této době se němečtí zednáři v Československu projevovali jako zapálení přívrženci československého státu, jehož demokracie umožňovala jejich důstojnou existenci. Neměli bychom zapomínat na skutečnost, že v německých lóžích v tehdejší Československu bylo nemálo německy hovořících příslušníků židovského národa, procentuálně vyšší než v českých lóžích.⁶³ Opět interní, nikoli tajné periodikum *Die drei Ringe* vydávala jednak *Grossloge Lessing zu den drei Ringen* se sídlem v Praze, jednak liberecká německá *Loge Latomia in den Bergen*.

Srovná-li nezúčastněný pozorovatel dvě větve zednářství v první republice, musí konstatovat, že ono německé se mohlo opřít o delší tradici, navazující na dřívější příslušnost zakladatelů k lóžím na území Německa, zatímco ono české bylo zejména v prvních letech po vzniku republiky tak říkajíc „začátečnické“. Redakční úroveň periodika německých zednářů je na první pohled výrazně vyšší nežli ta, jakou pozorovatel shledává při pročítání *Svobodného zednáře*. Následující analytická a kritická prezentace výskytů jména J. A. Komenského v periodiku německých zednářů prvorepublikového Československa bude opět mířit pouze k tomu nejzajímavějšímu a opravdu typickému. Mnohé totiž již známe ze *Svobodného zednáře*, z toho důvodu není zároveň možno se vyhnout určitému opakování.

II. 1. *Die drei Ringe* 1925–1926–1927–1928

Pomineme-li informativní zmínky o české Lóži J. A. Komenský, nenacházíme v těchto ročnících mnoho příspěvků, které by svědčily o kdovíjaké pozornosti věnované osobě Komenského, což nepochybně souviselo s ne příliš vřelými vztahy mezi českými a německými zednáři prvorepublikového Československa.

nebyl člověkem bez víry v Boha.

61 NÁRODNÍ VELIKÉ LÓŽE ČESKOSLOVENSKA, *Kresba v Lóži Royal Union v Haagu rýsovaná v den otevření mausolea J. A. Komenského ve Valonské kapli naardenské 8. května 1937*, Praha: F. Richter, 1937, s. 3. Uloženo ve fondu Národní knihovny ČR: cnb001506762.

62 Srov. ČECHUROVÁ, *Čeští svobodní zednáři...*, s. 276 nn.

63 Srov. ČECHUROVÁ, *Čeští svobodní zednáři...*, s. 140.

V prvním ročníku se vyskytuje jediná publikace, která mne z hlediska našeho zájmu zaujala, a to **přetisk textu velkého německého myslitele Johanna Gottfrieda Herdera o Komenském z roku 1795**.⁶⁴ Poněkud zvláště na badatele zapůsobí, když Herder moravského velikána připočítává k německé národnosti, protože Čechy a Morava podle něho vždy patřily k Německu. Herder podtrhuje Komenského pedagogické snahy a jeho boj proti nesmyslným válkám. Ne zcela přesně ho označuje za posledního biskupa Jednoty bratrské. V Herderově textu však nepadne ani jediné slovo o zednářství, byť autor sám podle dostupných informací patřil k pěstovatelům *královského umění*.

V celkově třetím ročníku narážíme na projev úcty německých zednářů ke Komenskému, když se konstatuje, že před více než třemi sty lety vyšla na Moravě hvězda velkého „Comenia“.⁶⁵

Následuje německé znění přednášky českého zednáře B. V. (bratr Vonka) z *Lóže Jan Amos Komenský „Mosty ke Komenskému“*,⁶⁶ v kterémžto příspěvku v německém periodiku zazní poprvé informace nejen o Komenského spisech a o jeho životě, ale rovněž o tom, že J. Anderson při sepisování „Starých pravidel“ použil Komenského myšlenky. Máme před sebou doklad jednak počátku sbližování obou větví zednářství v naší vlasti v letech 1925–1930, jednak toho, že uznání Komenského významu pro zednářství mezi německými zednáři v Československu zpočátku šířili jejich čeští bratři.

II. 2. Die drei Ringe 1929

První příspěvek, který si zasluhuje zmínku, se týká života a především díla německého myslitele Karla Christiana Friedricha Krause (* 1781 Eisenberg u Jeny, † 1832 Mnichov), jenž jako první dospěl k mínění, že se J. Anderson nechal při sepisování „Starých pravidel“ inspirovat Komenského spisy, což autor článku zdůrazňuje, aniž by tento fakt jakkoli hodnotil.⁶⁷ Druhá publikace informuje o existenci zednářských lóží před rokem 1717 a také o zednářích židovského národa, což bylo pochopitelné vzhledem k členské základně německého zednářstva v tehdejší Československu. Z hlediska tématu této studie je důležité jasné odmítnutí mínění některých českých zednářů, že Komenský by měl za svého života být zednářem a že používal zednářskou symboliku.⁶⁸

II. 3. Die drei Ringe 1930

V tomto ročníku sice nenacházím ani jednu studii věnovanou Komenskému jako takovému, nicméně by bylo chybou opomenout zmínit několik zpráv. První se týká Komenského hrobu, zejména pak sporu o pravost Komenského ostatků, již zpochybňovali dva holandské profesori. Naproti tomu profesori A. J. P. van den Broek a český profesor Matiegka ji hájili.⁶⁹ V další podobné publikaci se dozvídáme o dvouhodinové české komeniologické přednášce bratra Vonky v pražském sdružení *Amicitia*, které bylo spjato se svobodnými zednáři.⁷⁰ Třetí informace se týká profesora pedagogiky z Lipska Hermanna Schneidera, jenž ve druhém dílu svého díla *Die Kulturleistungen der Menschheit* prohlásil Komenského za přeceňovanou osobnost.⁷¹ Otázkou je, zda výrazné

64 Srov. Comenius. Ein Charakterbild von Johann Gottfried Herder, *Die drei Ringe* 1/1925, s. 54–57. Sluší se poznamenat, že německé periodikum důsledně užívá ve všech případech pro označení moravského velikána výraz „Comenius“.

65 Zpráva: LOGE ZU DEN WAHREN VEREINIGTEN FREUNDEN, Willkommen in Brünn, *Die drei Ringe* 3/1927, s. 58. Zpráva o konání mezinárodního setkání zednářů v Brně.

66 Srov. B. V., Brücken zu Comenius, *Die drei Ringe* 3/1927, s. 131–134.

67 Srov. Oskar KRAUS, Ein Völkerbundentwurf aus dem Jahre 1814, *Die drei Ringe* 5/1929, s. 147–149.

68 Srov. POSNER, Eine Judenloge in Amerika um 1650, *Die drei Ringe* 5/1929, s. 224–225.

69 Srov. AUTOR NEUVEDEN, Das Grab des Comenius, *Die drei Ringe* 6/1930, s. 64.

70 Srov. AUTOR NEUVEDEN, Tätigkeitsbericht der Amicitia, *Die drei Ringe* 6/1930, s. 140.

71 Srov. AUTOR NEUVEDEN, Comenius, *Die drei Ringe* 6/1930, s. 294.

umenšování významu Komenského ze strany německého profesora nesouviselo se vzrůstajícím vlivem nacistické rasové ideologie.

II. 4. *Die drei Ringe* 1931

Z tohoto svazku lze vytěžit jeden opravdu zajímavý příspěvek, který jako by byl reakcí na to, co se objevilo v předešlém ročníku. Autor, jehož jméno zůstává skryto, přijímá Krauseho mínění o vlivu Komenského myšlenek na J. Andersona a jím sepsaná „Stará pravidla“, ale neomezoval by vše pouze na spis *Panegersia*. Podle něj jde o hluboké souznění původních zednářských konstitucí s Komenského vírou v Boha, definovanou jako teismus, s jeho humanismem, s jeho důrazem na ozdravnou sílu vzdělanosti, jednání podle vlastního svědomí, bratrské společenství, podřízenost státnímu zřízení, starost o potřeby bratrů a tak dále. Pisatel projevuje hrdost nad tím, že při zrodu *královského umění* sehrál tak významnou roli jeho český krajan Komenský.⁷² Z celkového vyznění článku jasně dýchá povědomí hlubší sounáležitosti německého zednáře s jeho českými bratry a to, co bych definoval jako zemské vlastenectví, typické pro období před rokem 1848.

II. 5. *Die drei Ringe* 1932

I z teologického hlediska je opravdu zajímavý příspěvek Velmistra J. Günthersbergera o Komenského vlivu na Andersonova „Stará pravidla“.⁷³ Vzhledem k autoritě pisatele, má článek váhu určité oficiality. Zmíněný autor se odvolává na studii doktora Ludwiga Kellera uveřejněnou v měsíčníku Komeniologické společnosti,⁷⁴ v níž se potvrzuje vliv Komenského spisů na autory „**Starých povinností**“⁷⁵. **Hlavní zásady, pocházející z Komenského spisů, se vyvozují z charakteristik Stvořitele, tedy z Boží jednosti, jednoduchosti a svobody.** Takto formovaný zednář pak ve jménu dobra lidstva upozaduje svůj jazyk, národ, náboženskou příslušnost, aniž by se toho všeho pocho-pitelně zříkal. Velmistr a původce příspěvku chválí Komenského velkého ducha a s jeho zásadami se jako zednář plně shoduje.

II. 6. *Die drei Ringe* 1933–1934–1935–1936

Pomineme-li čistě celebrativní zmínky jména „Comenius“ a zprávy o jednotlivých přednáškách, nenachází se toho z hlediska našeho společného zájmu ve zmíněných svazcích příliš mnoho. Jako příklad lze uvést článek k 28. říjnu 1933, kde je T. G. Masaryk označen jako nezpochybnitelný pokračovatel J. A. Komenského.⁷⁶ Dlužno podotknout, že pod vlivem nástupu nacismu v Německu, němečtí svobodní zednáři v Československu upínali své naděje k Masarykovi a následně k Benešovi jako ke garantům svobody. Lze předpokládat, že nejhorlivější v tomto směru byli německy hovořící zednáři pocházející z vyvoleného národa.

V následujícím ročníku si naši pozornost zasluhuje článek o poměru Herdera ke Komenskému.⁷⁷ Jelikož se zde používá výraz „Komenský“, a nikoli „Comenius“, můžeme s jistotou mírou pravdě-podobnosti předpokládat, že by se mohlo jednat o překlad z češtiny. Příjmení autora ukazuje na

72 Srov. AUTOR NEUVEDEN, Was war die Vorlage der Alten Pflichten?, *Die drei Ringe* 7/1931, s. 234–237.

73 Srov. J. GÜNTHERSBERGER Gr.-Mr., Die Panegersia des Comenius und die Alten Pflichten, *Die drei Ringe* 8/1932, s. 197–202. (Gr.-Mr. = Großmeister = velmistr).

74 Dovolují si podotknout, že o Kellerově studii byla řeč výše. Měla být publikována v roce 1906.

75 Andersonovy konstituce jsou v německém znění označovány jako „*Alte Pflichten*“.

76 Srov. O. KRAUS (Loge Heimat), Th. G. Masaryk zum 28. Oktober 1933, *Die drei Ringe* 9/1933, s. 285–292.

77 Srov. Emil WEINSTEIN (M. Ostrau), Komenský und Herder, *Die drei Ringe* 10/1934, s. 109–112; s. 125–128.

jeho možný židovský původ. Moravský myslitel je nejprve představen na základě jeho vztahu k Jednotě bratrské. Poté se hovoří o Komenského poměru k zednářství, přičemž se spekuluje, zda vlastně sám nebyl zednářem. Třetí část je věnována Herderovu zednářství a tomu, jak byl tento velmi význačný myslitel Komenským ovlivněn především v otázce humanity. Přes Herdera pak tyto ideje měly mít mohutný dopad na velikány českého obrození.

V ročníku 1935 stojí za zmínku příspěvek vycházející z přednášky o Komenského spisu *Labyrint světa a ráj srdce*.⁷⁸ Komenský je charakterizován jako jeden z nevýznamnějších géníů lidstva. Následuje rozbor v titulu zmíněného díla, pochopitelně z hlediska zednářských ideálů.

II. 7. Die drei Ringe 1937–1938

V předposledním svazku daného interního zednářského periodika nacházím zprávu Velmistra o průběhu slavnosti otevření mauzolea nad Komenského hrobem 8. května 1937 v Naardenu.⁷⁹ Víme také již, že této slavnosti se zúčastnilo celkem 28 bratří z Československa, dílem Čechů a dílem Němců. S tímto pamětihodným příspěvkem souvisí také edice německé verze slavnostního proslovu českého Velmistra Karla Weignera,⁸⁰ o němž byla řeč na závěr prezentace přítomnosti jména J. A. Komenského v periodiku *Svobodný zednář*.

Je všeobecně známo, že v roce 1938 už šlo opravdu do tuhého. Ohrožení naší republiky a její demokracie přímo dopadalo také na svobodné zednáře, zejména pak na ty, kteří byli židovského původu. V neúplném posledním ročníku předmětného periodika nacházíme dva pozoruhodné příspěvky. První pojednává o poměru mezi národností a humanitou, přičemž se volá po jednotě Čechů a Němců v boji s tupou totalitou a je silně podtrhován myšlenkový odkaz J. A. Komenského.⁸¹ Zkrátka a dobře, demokracie, Československo jako ostrov svobody v tehdejší střední Evropě, Masaryk, Beneš a Komenský jako by splývali v jediný symbol humanity, slušnosti a naděje v protikladu k barbarství hitlerismu.

Právě konstatované se naplno projevuje v posledním projevu úcty československých zednářů německé národnosti vůči J. A. Komenskému.⁸² Anonymní autor se zabývá etikou velkého Moravana a podtrhuje jeho humanitu, toleranci a hlavně zakotvenost v Bohu.⁸³ Komenský je vnímán jako protiklad „Führera“.⁸⁴ V závěru se podtrhuje Komenského laskavost a lidskost jako opak barbarství a konstatuje se, že tento velikán pozvedá naše srdce k Bohu.⁸⁵ Takový byl také velmi výmluvný poslední projev obdivu německých zednářů v Československu vůči učiteli národů.

78 Srov. Paul EISNER, Labyrinth und Paradies des Johann Amos Comenius. (Vortrag, erhalten am 4. März in der Loge „Freilicht zur Eintracht“), *Die drei Ringe* 11/1935, s. 73–78.

79 Srov. GROSSMEISTER, Die Comenius-Feier in Naarden, *Die drei Ringe* 13/1937, s. 110–112.

80 Srov. Ansprache des Ehrw. Gr. M. Br. Weigner der N. V. L. Csl. anlässlich der Comeniusfeierlichkeiten in Naarden, *Die drei Ringe* 13/1937, s. 123–124.

81 J. U., Humanität und Nationalität, *Die drei Ringe* 14/1938, s. 65–67. Autorem příspěvku je pozoruhodná osobnost jménem Johannes Urzidil. Narodil se 3. února 1896 v Praze a zemřel 2. listopadu 1970 v Římě. Byl německy píšícím autorem, básníkem, esejistou, historikem. Osobně se stýkal s F. Kafkou, M. Brodem, F. Werfelem, E. E. Kischem a rovněž s význačnými výtvarníky, jako například s J. J. Zrzavým, V. Špálou, V. Hofmanem, R. Kremličkou. Není ani stínu pochyb, že J. Urzidil byl dokonale bilingvní. Roku 1921 vstoupil do pražské německé *Loge Harmonie*, téhož roku nastoupil jako tiskový tajemník na Německém velvyslanectví v Praze, z kteréhožto místa byl propuštěn v roce 1933, respektive 1934, pochopitelně v souvislosti s jeho židovským původem. Roku 1922 pojal za choť Gertrudu Thiebergerovou, která byla dcerou pražského rabína. Prvního července 1939 uprchl se svou paní z Protektorátu a do vlasti se již nevrátil. Srov. Jiří VESELÝ, Hledání harmonie, in: Johannes URZIDIL, *Hry a slzy*, Praha: Odeon, 1985, s. 7–29; Lubomír SLAVÍČEK (ed.), *Slovník historiků umění, výtvarných kritiků, teoretiků a publicistů v českých zemích a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů (asi 1800–2008)*, sv. 2, Praha: Academia, 2016, s. 1564–1566.

82 Srov. AUTOR NEUVEDEN, Die Ethic des Comenius, *Die drei Ringe* 14/1938, s. 70–73.

83 Der Gottesglaube des Comenius ist reinste Philosophie des Christentums, tamtéž, s. 71.

84 Comenius ist niemals ein Führer gewesen, tamtéž, s. 71.

85 Srov. tamtéž, s. 72.

III. Celkový závěr

Hlavní zájem českých svobodných zednářů o postavu J. A. Komenského stál přednostně na přesvědčení, že právě jeho myšlenky inspirovaly J. Andersona při sepisování tak zvaných „Starých pravidel“. To znamenalo dotek světovosti nejenom pro český národ, ale také pro ve skutečnosti tehdy se rodící české zednářství. Je pochopitelné, že čeští zednáři tuto svoji hrdost a slávu šířili nejenom doma, ale také v zahraničí. Druhá motivace spjatá s postavou J. A. Komenského spočívala ve vnitřním zápolení o specifickou křesťanskou orientaci života svobodných zednářů. Zejména druhý motiv vystupuje silněji do popředí v souvislosti s nástupem nacismu a hrozbami totality jako důvod k naději, která se nakonec ukázala být opodstatněnou, byť cesta k nové svobodě trvala déle a byla mnohem trnitější, než si byl v roce 1938 kdokoli schopn představit. V souvislosti s těmito nadějemi je třeba zmínit také exilovou lóži v Británii, která nesla jméno Jana Amose Komenského,⁸⁶ a další lóže, které nesou jméno moravského velíkána.⁸⁷

Mezi československými zednáři německého jazyka se vztah ke Komenskému vyvíjel souběžně s rozmrazováním jejich poměru k československým zednářům českého a slovenského jazyka. Pochopitelně zde vidíme souběžné motivace, tedy hrdost na to, že krajan inspiroval obsah „Starých pravidel“, přičemž se ozývají také náboženské motivy, které sílily v souvislosti s hrozbou nacismu. Zejména německy mluvícím zednářům židovské národnosti splývaly vjedno ideje humanity a tolerance ze strany J. A. Komenského a důvěra v sílu československé demokracie, která podle jejich názoru v nerovném zápase nakonec obstojí a bude dále skýtat patřičný prostor svobody. Komenský je dokonce prezentován jako „Anti-Führer“, ostatně obdobně jako Masaryk na jiných místech stejného periodika.

Právě tento stále vroucnější poměr k prvorepublikovému Československu ze strany většiny našich tehdejších německy hovořících spoluobčanů zednářského vyznání, často zároveň židovské národnosti, by měl jednou provždy pohřbit nespravedlivou, ideologickou a vpravdě nacionalistickou interpretaci dějin v tom smyslu, jako kdyby každý, kdo na konci třicátých let minulého století u nás hovořil německy, souzněl s nacismem a s tehdejší tragickou a ukrutnou likvidací Československa. Konstatované se pochopitelně netýká pouze příslušníků německy mluvících zednářských lóží tehdejšího Československa, ale také řady jiných demokraticky smýšlejících německých spoluobčanů našich dědů a otců, jako byl například československý sociální demokrat německé národnosti Wenzl Jaksch (1896–1966). Zároveň je třeba důrazně podtrhnout, že to nemá být vnímáno tak, jako kdyby všichni naši tehdejší němečtí spoluobčané byli bez viny,⁸⁸ mnozí si potrestání

86 Zhruba dvě stě československých svobodných zednářů v letech 1938–39 uprchlo do Francie a následně také do Londýna. Po pádu Francie v Londýně vznikla pro naše exulanty československá *Lóže Independent Czechoslovak Masonic Association Jan Amos Komenský in Exile*. První lóžové oficiální setkání, tedy dle zednářského slovníku „obřadní práce“, se konalo dne 7. června 1941. Srov. ČECHUROVÁ, *Čeští svobodní zednáři...*, s. 363. K tomuto zednářskému uskupení patřil mimo jiné také Jan Masaryk. Z hlediska přítomnosti československého exilu v Británii se rozhodně nejednalo o záležitost bezvýznamnou. Nezapomínejme například, že mezi svobodné zednáře patřil také tehdejší britský premiér Winston Churchill, blahé paměti, a alespoň nominálně také exilový prezident Edvard Beneš. Velké dějiny se sice nepsaly v lóžích, nicméně se také neodehrávaly bez bratří zednářů.

87 Dne 26. října 1918 vznikla v Praze *Lóže Jan Amos Komenský*. Pod německy mluvící větev československého zednářství patřila maďarsky hovořící košická *Loge Comenius zur Arbeit und zum Frieden*, která se zrodila v roce 1930. Z iniciativy *Velkého Orientu Francie* vznikla v roce 1990 v Praze *Lóže Comenius 17. listopadu 1989*. Zmínit se sluší také vratislavskou *Lóži Comenius zur drei Säulen* z roku 1910; budapešťskou *Loge Comenius* z roku 1888; holandskou *Loge Jan Amos Comenius 208* v Naaardenu, která byla založena v roce 1956; smíšenou lóži, kde jsou muži i ženy, *Jan Amos Comenius*, založenou 1960 v Maastrichtu a od roku 2012 působící v Roermondu; v roce 1985 vznikla v Karlsruhe německá smíšená *Loge Comenius zur Toleranz und Freundschaft*. Srov. AUTOR NEUVEDEN, Komenský v názvech zednářských lóží, *Svobodný zednář* 4/2020, s. 9. Uvedené skutečnosti jasně dokladují úctu českých, německých, holandských a maďarských svobodných zednářů k J. A. Komenskému.

88 Až dvě třetiny sudetských Němců v roce 1935 projevovaly sympatie k hitlerovskému Německu. Srov. Antoine MARÈS, *Edvard Beneš: drama mezi Hitlerem a Stalinem*, Praha: Argo, 2016, s. 173. Známe je také Benešovo varování sudetských Němců před Hitlerem a rozvratem demokracie z roku 1937, což se pro ně podle tehdejšího československého prezidenta nakonec nevyhnutelně obrátil v obrovskou tragédii.

opravdu zasloužili. Nespravedlnosti, jichž se naši předci po skončení druhé světové války dopustili na těch, kdo na sobě žádnou vinu neměli, z dějin odstranit nelze. Například již zmíněný Wenzl Jaksch, kterého by nacisté okamžitě popravili a který proto za války žil v londýnském exilu, byl po válce v obnoveném Československu také nepohodlný. Minulost ale můžeme začít vnímat v její nepříjemné pravdivosti, zakoušet nad těmito skutečnostmi upřímnou lítost a následně také projevovat úctu těm, jimž bylo ukřivděno; a hlavně v duchu Kristově, Komenského i Masaryka, protože ve věci humanity tyto postavy dějin podivuhodně souzní, důsledně bdít nad tím, aby se náš národ už nikdy něčím podobným neposkvrnil.

Kontakt**prof. Ctirad Václav Pospíšil, Th.D.**

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologických věd

Kněžská 8, 370 01 České Budějovice

cpospisil@tf.jcu.cz